

Boekbespreking

Harold Scholtz, *Nationalsozialistische Ausleseschulen; Internatsschulen als Herrschaftsmittel des Führerstaates*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1973 (427 S.)

Reeds maanden ligt dit boek op mijn bureau, wachtend op een recensie. En toch heb ik het onmiddellijk na ontvangst gelezen. Bovendien zat de recensie toen vrij snel in mijn hoofd. Maar zelden was de afstand tussen „in het hoofd” en „op papier” zó groot. Wellicht kan deze recensie zelf de verklaring van deze distantie geven.

Welnu, Harold Scholtz heeft een geweldig werk ondernomen: hij wilde de gehele geschiedenis van de nationaal-socialistische opvoedings- en onderwijsinstituten in Duitsland beschrijven met een voorkeur voor de internatsscholen en de Adolf Hitlerscholen. Ieder die ook maar enigszins in deze materie thuis is, weet welk een gigantenaarbeid daarvoor verzet moest worden. Scholtz is bovendien bekwaam genoeg om archieven te bestuderen, met historische documenten om te gaan, interviews af te nemen, en dit alles langs streng-methodische weg te ordenen om het vervolgens in leesbaar Duits weer te geven. Hoewel hij zijn onderzoek in 1933 laat aanvangen, weet hij maar al te goed, dat de oorsprong van de nazi-ideologie lang voor 1933 gezocht moet worden. Niettemin beweegt zijn werk zich tussen de machtovername van Hitler (1933) en de doodsstrijd van het Derde Rijk (1945).

Met grote nauwgezetheid vermeldt hij de pedagogische achtergronden van de internatsscholen, de leerplanontwikkeling van de Adolf Hitlerscholen, de taak van de docenten, de gevolgde didactiek, de verhouding van deze scholen tot inspectie, minister en Führer, de politieke doelstellingen in het onderwijs, de militaire tendenzen in de school, de participatie der ouders, de plaats van het godsdienstonderwijs, de musische vorming, de verhouding school en gemeenschap, het intellectualistische element, de persoonlijkheidsvorming, het al of niet toestaan van Swing en Jazz, de scholier en de zelfmoord, en natuurlijk ook de subsidies die Hitler aan de naar hem genoemde scholen verleende.

Men bedenke, dat dit nog slechts een beperkte opsomming is van het aantal aangesneden onderwerpen. Ik kan mij moeilijk indenken, dat iemand die iets over deze elitaire schooltypen wil weten, bij Scholtz niet precies vindt wat hij zoekt. Na het bovenstaande kan men mij moeilijk verwijten, dat ik de auteur in respect te kort doe; hij kan wat mij betreft het volle pond der waardering krijgen voor deze jarenlange, nauwgezette, wetenschappelijk verantwoorde arbeid. Maar hiermede

is nauwelijks de helft gezegd van 't geen over dit boek m.i. absoluut gezegd dient te worden. Zou ik b.v. opmerken, dat ik ondanks de eerlijk gemeente lof ook nog een aantal 'reserves' heb, dan dekt dit woord in geen dele de fundamentele bezwaren die ik tegen het werk van Scholtz heb; en deze bezwaren groeiden bij momenten zelfs uit tot verontwaardiging, soms ook tot angst. Toegegeven: emotie is zeker niet de beste gids bij de beoordeling van een wetenschappelijk werk. Maar waarom kent Scholtz geen enkele emotie? Waarom moet hij de ontzettendste gebeurtenissen registreren met de onbewogenheid van een computer? Waarom onthoudt hij zich doorlopend en konsekvent van elk waarderingsoordeel over de feiten die hij met zo'n exacte nauwgezetheid beschrijft?

De sociale wetenschappen worden de laatste jaren met de begrippen betrokkenheid, engagement, motivatie, emancipatorische interesse geconfronteerd. Maar Scholtz verbergt deze begrippen voor de lezer achter een ondoordringbaar rookgordijn, misschien wel achter een ijzeren gordijn.

Scholtz maakt het mij als recensent wel bijzonder moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, om ook op hem de regel toe te passen, dat we van de medemens de goede trouw aan moeten nemen, tenzij de kwade trouw bewezen is. Want zijn boek had ook als titel kunnen voeren: De volmaakte methode om de jeugd in fascistische geest op te voeden en te onderwijzen. Deze methode ligt nu in 427 pagina's druk voor ons; alles staat er in, niets ontbreekt. Met het boek van Scholtz in de hand kan men vandaag nog met de toepassing beginnen. Een dergelijk judicium eist een sluitend bewijs; ik ben helaas in staat dit te leveren.

De Inleiding omvat ruim 20 pagina's. Men had mogen verwachten, dat de auteur hier gekomen was tot een zich-rekenschap-geven van 't geen hij uit ideologische, filosofische, religieuze, of tenminste pedagogische overwegingen aan had willen tonen; dus vanuit een persoonlijke stellingname. Maar het blijft bij de notering van de politieke relevantie van het onderwijs, waarbij de kritische medeverantwoordelijkheid van de leraar achterwege kan blijven (S. 23). En de pedagoog die uitermate fel tegen de nazi's ageerde, Friedrich Wilhelm Foerster, wordt terloops in een voetnoot afgedaan (S. 27). Men kan zich vervolgens afvragen hoe het mogelijk is, hoe het

in Gods naam mogelijk is, dat zonder enige emotie of commentaar vermeld staat, dat leraren en scholieren een Pools concentratiekamp gaan 'bezichtigen'; alsof het een museumbezoek op een schoolreisje geldt, om in dezelfde alinea te lezen, dat de jonge mannen zich amuseerden (sich ergötzen) bij een bezoek aan het ghetto van Lemberg . . . (S. 158).

Het is ook bijzonder tekenend, dat het anti-semitisme in dit boek nauwelijks aan de orde komt; zo lezen wij (S. 105) dat een schoolleider het anti-semitisme aanwakkert, waarop de leerlingen in hun vakantie geheel zelfstandig in een bepaalde stadswijk de theorie in praktijk gaan brengen. Het enige commentaar op een uitspraak dat het Jodendom 'radikal ausgerottet' moest worden is een aangehaald citaat: 'Das ist es endlich, was unsere Welt von dieser Gefahr endgültig befreien kann: ausmerzen'. (S. 309). Maar misschien doet het hier of daar een Nederlander nog goed, dat met dezelfde neutraliteit genoteerd staat, dat een aantal aanhangers van Mussert protesteerde toen in Nederland de Jodenvervolgving begon. Maar dit is dan ook werkelijk alles, wat over de Joden in dit boek te vinden is; vanzelfsprekend blijven de namen van de vernietigingskampen ongenoemd.

Met een precisie die het gehele werk van Scholtz kenmerkt, beschrijft hij uitstekend gedocumenteerd de wijze waarop het godsdienstonderwijs eerst teruggedrongen en later afgeschaft is. Enkele vragen die leerlingen tijdens de godsdienstles aan de docent stelden, volgen hier:

Zijn nationaal-socialisme en christendom verenigbaar? Is het een goede zaak, dat de kerk 200 miljoen mark van de staat ontvangt? Waarom moeten wij de Joodse tien geboden leren? Mag men op z'n 14de jaar naar de kerk 'geführt' worden? Waarom weigerde de kerk de begravenis van een SA-man? (S. 159).

Het godsdienstonderwijs moest plaats maken voor de ceremonie van de 'eredolk' die de leerlingen op het 'Sippefeest' ontvingen. Zij kregen de plicht om die deugden te beoefenen, waarmee men geschiedenis maakt:

wreedheid, genadeloosheid tegen al het zwakke (S. 161). Zo is er een jeugd ontstaan die zelfs door het luisteren naar de Engelse radio, gesterkt werd in het geloof in Adolf Hitler. Deze jeugd romantiseerde de dood op het slagveld en pleegde zelfmoord als het eergevoel gekrenkt werd of als zij zich had laten verleiden tot een liefdesverhouding met een 'Fremdarbeiterin' (S. 402).

Scholtz deelt ons ook iets mede over de heropvoeding in een apart kamp van de leerlingen der Adolf Hitler-scholen na de capitulatie. Dat citaat mag hier niet ontbreken, want deze jongens behoren tot 'die Aristokraten des Lagers, die Saubersten, Gesittetsten, Verantwortungsvollsten und Gewissenhaftesten'! Men kan over alle onderwerpen met deze jongens spreken, over concentratiekampen en over ontfaarde kunst; zij lieten zich snel tot een nieuw leven bekeren, al hadden zij met het Jodenprobleem wel enige moeite . . .

Scholtz heeft een groot aantal oud-docenten van nazi-opvoedingsinstituten gevraagd om inlichtingen te verstrekken over hun onderwijs; 80 van hen waren blijkbaar gaarne bereid tot een interview; de belangrijkste worden met name genoemd en nadrukkelijk door Scholtz bedankt voor de betoonde bereidwilligheid

Het laatste hoofdstuk heeft tot titel Danksagung.

Harold Scholtz heeft met het door mij besproken boek een lacune opgevuld in de historische onderwijskunde: de periode 1933 en 1945 in Duitsland; daarvoor heeft hij recht dank. Door een te grote afstandelijkheid van de materie acht ik zijn studie een direct gevaar voor hen die in politiek opzicht het kwade met de jeugd voor hebben. Juist in onze tijd dienen we dit gevaar scherp te onderkennen. Mijn ambivalentie tegenover een studie als deze, waar ik in 't begin van deze recensie over sprak, hoop ik voor de lezer duidelijk gemotiveerd te hebben. En deze lezer is mondig genoeg om mijn ambivalentie al of niet te delen.

J. W. van Hulst

Cursus Onderwijsbeleid van de N.V.O

De term 'onderwijsbeleid' wordt in verschillende betekenissen gebruikt. Nu eens wordt ermede bedoeld beleid-bepalend; dan weer wordt gedacht aan het ingang doen vinden van nieuwe visies en ook is mogelijk een bijdrage te leveren bij de uitvoering van het beleid. In dit verband rijzen vragen als: wat verstaat men onder beleid, meer speciaal onderwijsbeleid of welke processen spelen zich af bij beleidsvorming c.q. -uitvoering.

Met het oog op een systematische bezinning houdt een werkgroep van de Sectie Onderwijskunde van de Nederlandse Vereniging van Opvoedkundigen (N.V.O.) zich bezig met de voorbereiding van een P.A.O.-cursus 'onderwijsbeleid'.

Het doel van deze cursus is niet het bepalen van een onderwijsbeleid, maar het expliciteren van de criteria waaraan beleidsvorming en beleidsuitvoering moeten voldoen, wil er sprake zijn van een goed beleid.

De cursus omvat een tiental dinsdagmiddagen tussen 30 september 1975 en 6 april 1976. Zij wordt gehouden te Utrecht en biedt plaats aan 50 deelnemers.

De cursus wordt geopend door de minister van Onderwijs en Wetenschappen, dr. J. A. van Kemenade.

De cursusleiding berust bij: drs. E. Cools, dr. C. van Calcar, dr. L. M. H. Joosten, prof. dr. D. B. P. Kallen, mr. A. van Kalmthout, drs. J. M. G. Leune, drs. M. Santema, J. Th. van Schelfhout, J. P. Steenbergen en prof. dr. R. Vandenberghe.

Inlichtingen bij bovengenoemde vereniging, Troelstra-laan 33, Heemstede, Tel.: 023 - 281828.

Inhoud andere tijdschriften

Info

6e jaargang, nr. 4, 1975

Een vergelijking van de opvattingen van B. Bernstein en U. Oevermann over milieuverschillen in het taalgebruik, door B. Mulder

Op weg naar een bilinguïstisch schoolsysteem op de Nederlandse Antillen, door A. M. Welvaart

Info

6e jaargang, nr. 5, 1975

Ten geleide

Middenschool: integratie tussen algemeen vormend onderwijs en beroepsgericht onderwijs, door H. Riddersma

De 'middle school' in Engeland en Wales, door W. Timmerman

Tijdschrift voor Orthopedagogiek

14e jaargang, nr. 5, mei 1975

Van de redactietafel

Een onderzoek naar de bruikbaarheid van micro-groepwerk in de opleiding van groepleiders, door P. A. de Ruyter en R. G. Staal

Kort en lang, door P. van Heest

Artikel 280 belemmert hulpverlening aan jongeren in nood, door R. G. E. Mensink

Berichten

Ontvangen boeken

Ashton P., Kneen P., Davies Fr., *Aims into practice in the primary school*, University of London Press Ltd., Londen, 1975, £ 1.20

Hoste R., Bloomfield B., *Continuous assessment in the CSE: opinion and practice*, (Schools Council: Examinations Bulletin 31), Evans/Methuen Educational, Londen, 1975, £ 2.25

Ontvangen rapporten

Lington H., *Adult Education and Training in the Netherlands*, Stichting Kohnstamm-Instituut voor Onderwijs-research van de Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1975

Vereniging De Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra, *Het Franse Onderwijs in beweging*, Afdeling Documentatie en Informatie L.P.C., Amsterdam, 1975, f 7,—

Vereniging De Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra, *Het buitengewoon onderwijs in de Sovjet-Unie*, Afdeling Documentatie en Informatie L.P.C., Amsterdam, 1974, f 5,—

finac

woning
TOTALE FINANCIERING → BESTAAND (inclusief KOSTEN)
→ NIEUW (inclusief KOSTEN)

TEVENS • VÓÓRFINANCIERING
• OVERBRUGGINGS-CREDIET
• VERBOUWINGS-CREDIET

VOORTS • NORMALE RENTE
• LANGE LOOPTIJD
• GEEN AFSLUITPROVISIE
• GRATIS ADVIEZEN

TENSLOTTE • VOOR INFORMATIE EN FISCAAL
BUDGETSCHEMA:

finac

VOORLICHTINGSBUREAU VOOR ACADEMICI
MALIEBAAN 98 - POSTBUS 13070 - UTRECHT

030 - 319747*

Als deel 19 in de serie Empirische studies over onderwijs is zojuist verschenen

De ontwikkeling van het getalbegrip op de kleuterschool

Dr. K.B. Koster

189 pag., ing. f 25,00. ISBN 90 01 30117 7

Een verslag van onderzoek naar effecten van enkele trainingsprogramma's op een aantal tests, die aspecten van het getalbegrip meten, zoals conversatie-classificatie-, seriatie- en telvaardigheid.

In het onderzoek worden de volgende trainingen gehanteerd: een algemene taaltraining, een teltraining, een verzamelingentraining, een combinatie-training en een meettraining. De achtergronden van de verschillende trainingen worden uiteengezet aan de hand van de concepties van Dienes, Picard en Piaget in vergelijking met de concepties van Bruner, Freudenthal en Galpérin. Op grond van de resultaten van het onderzoek worden enkele suggesties gegeven voor de opbouw van het voorbereidend en aanvankelijk rekenen.

Een van de conclusies in het boek is dat de theorie en werkwijze van Galpérin in het algemeen meer perspectief biedt voor toekomstig onderwijskundig onderzoek dan de theorie van Piaget.

Ook verkrijgbaar
via de boekhandel.

H.D. Tjeenk Willink Groningen

367/3013